

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Πολιτισμικός Ακτιβισμός: Το παράδειγμα των *atenistas*

ΝΕΦΕΛΗ ΚΑΣΑΠΗ

Α΄ ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΑΝΤΩΝΙΑ ΖΕΡΒΑΚΗ

Β΄ ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΕΛΕΝΗ ΤΖΟΥΜΑΚΑ

ΑΘΗΝΑ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2019

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία, που συντάχθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος της Διοίκησης Πολιτισμικών Μονάδων, έχει σαν στόχο τη μελέτη του φαινομένου του πολιτισμικού ακτιβισμού με έμφαση στη δράση της ομάδας των *atenistas*. Σκοπός της είναι να διερευνήσει εναλλακτικούς τρόπους πολιτιστικής πρακτικής, μέσω των οποίων αφυπνίζεται η κοινωνία των πολιτών, οι πολίτες γνωρίζουν τον τόπο τους και αξιοποιούνται υποβαθμισμένες ή ξεχασμένες περιοχές, ενώ οι πολιτιστικοί φορείς και το κράτος βρίσκουν διεξόδους σε σημαντικούς περιορισμούς που έχει προκαλέσει η οικονομική κρίση. Μέσα από την παρουσίαση βασικών εννοιών με τις οποίες ασχολείται η μελέτη αυτή, όπως είναι ο πολιτικός και ο πολιτισμικός ακτιβισμός, τα κοινωνικά κινήματα, η κοινωνία των πολιτών και η θεσμοποίηση, καθώς και από τον εντοπισμό και την αποσαφήνιση «γκρίζων ζωνών», προσπαθεί να συμβάλει στη συζήτηση για την αναζήτηση νέων πρακτικών πολιτιστικής διαχείρισης και παραγωγής πολιτιστικών προϊόντων. Ταυτόχρονα, αξιοποιεί τη συγκρότηση ομάδων πολιτών που με όχημα την πρωτοβουλία και τη συμμετοχικότητα σε πολιτιστικές δράσεις προσπαθούν να αλλάξουν την εικόνα της πόλης και να προτείνουν ένα διαφορετικό *modus operandi* των πολιτιστικών φορέων και του κράτους. Ο πολιτισμικός ακτιβισμός αποτελεί ένα θέμα πλούσιο, με αναρίθμητες αφορμές για σκέψη και ανάλυση, τόσο από προσωπική, όσο και από κοινωνική σκοπιά.

Λέξεις κλειδιά: πολιτισμικός ακτιβισμός, δράση, συμμετοχικότητα, κοινωνία των πολιτών, πολιτιστικές πρακτικές.

Abstract

This thesis, which was submitted in partial fulfillment for the requirement of the Open University for the degree of Masters in Culture Unit Management, aims at studying the phenomenon of cultural activism with emphasis on the action of the “*atenistas*” group. It aims at exploring alternative ways of cultural practice through which civil society is awoken, individuals get to know their environment and underdeveloped areas are regenerated, which cultural operations and the state find ways around constraints that have been brought about by the economic crisis. Through the presentation of key concepts such as political and cultural activism, social movements, civil society and institutionalization, as well as the identification and clarification of “grey areas”, the thesis attempts to contribute to the discussion of the search for new practices of cultural management and creation of cultural products. At the same time, it utilizes the paradigm of the formation of groups of citizens who through their initiative and participation in cultural actions, are trying to change the image of their city and suggest a different *modus operandi* as regards the

cultural operators and the state. Cultural activism is a rich subject, which provides ample opportunity for research and analysis, both in personal and social terms.

Key words: cultural activism, action, participation, civil society, cultural practice.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενογλώσση

Baumann, S., (2007), *A general theory of artistic legitimation: How art worlds are like social movements*, *Poetics*, 35(1), 47-65.

Becker, H. S., (1982), *Artworlds*, University of California Press.

Bonet, L., & Donato, F. (2011). *The financial crisis and its impact on the current models of governance and management of the cultural sector in Europe*. *ENCATC Journal of cultural management and policy*, 1(1), 4-11.

Chang, Paul Y. and Gi-Wook Shin, “Democratization and The Evolution of Social Movements in Korea: Institutionalization and Diffusion.” Pp. 3-18 in *South Korean Social Movements: From Democracy to Civil Society*, edited by Gi-Wook Shin and Paul Y. Chang: Routledge 2011.

Chang, Paul Y. (2011), *Social Movement Institutionalization and State Sponsorship*, Lessons from South Korea, Harvard University.

Goodwin, J., Jasper, J., (2009), *The Social Movements reader: Cases and Concepts*, (2nded.) Wiley Blackwell

Hollands, R., & Vail, J. (2012). *The art of social movement: Cultural opportunity, mobilisation, and framing in the early formation of the Amber Collective*, *Poetics*, 40(1), 22-43.

Jordan, T., (2002). *Activism!: direct action, hacktivism and the future of society*. Reaktionbooks.

Leadbeater, C. (2009). *We-think, Mass innovation not mass production*, Profile books, UK.

Martin, B. (2007). *Activism, social and Political*. Εκδόθηκε στο Gary L. Anderson and Kathryn G. Herr (ect.), *Encyclopedia of Activism and Social Justice* (Thousand Oak, CA: Sage, 2007) pp. 19-27.

Memoli, V., & Vassallo, F. (2016). *Political Activism Research: Studying the Evoution of Political Behavior*, *The Open Journal of Sociopolitical Studies*, *Partecipazione e Conflitto*, 9(1), 1-18, University of Salento.

Shirky, C., (2008). *Here comes everybody: The power of organizing without organizations*, Penguin Books, USA.

Tarrow, S., (1998). *Power in Movement, Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge University Press, New York USA.

Tilly, C., (1977). *From Mobilization to Revolution. Reading Mass*, University of Michigan, USA

Verson, J. (2007). *Why we need cultural activism, Do it yourself: A handbook for changing our world*, JSTOR 171-186, London: Pluto Press.

Ricketts, A, (2012). *The Activists' Handbook: A step-by-step guide to participatory democracy*. Zed Books Ltd, New York, USA.

Roy, W. G. (2010). *How social movements do culture*. International Journal of Politics, Culture, and Society, 23(2-3), 85-98. Published with open access at Springerlink.com

Zervaki, A. (2019). *The Ecosystem Approach and Public Engagement in Ocean Governance: The Case of Maritime Spatial Planning*. In *The Ecosystem Approach in Ocean Planning and Governance* (pp. 223-255), Brill Nijhoff.

Ελληνόγλωσση

Barber, B.R., (2007). *Ισχυρή Δημοκρατία, Συμμετοχική Πολιτική για μια νέα εποχή*, Αθήνα: Παπαζήση.

Della Porta, D., & Diani, M., (2009). *Κοινωνικά κινήματα – Μια εισαγωγή*, Αθήνα: Κριτική ΑΕ.

Mason, J., (2011). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, Αθήνα: Πεδίο.

Tilly, C., (2007). *Κοινωνικά κινήματα 1768-2004*, Αθήνα: Σαββάλας

Αλεξιάκης, Δ., (2017), *John Dewey πειραματισμός & Δημοκρατία*, Αθήνα: Τόπος Επιστημονικές Εκδόσεις.

Αφουξενίδης, Α., & Γαρδίκη, Μ., (2014), «Χαρτογραφώντας την κοινωνία πολιτών στην Ελλάδα σήμερα: προβλήματα και προοπτικές», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 143 Β', σ. 33-53.

- Γκούμας, Αν., (2015), *Οι Διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων*, πτυχιακή εργασία, Αθήνα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Δημητράκος, Δ., (2006), «Η ιδέα της κοινωνίας των πολιτών», στο Α., Μακρυδημήτρης, (Επιμ.) *Κράτος και Κοινωνία των Πολιτών*, (σ. 19-32), Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες εκδόσεις ΕΠΕ.
- Ζορμπά, Μαρία, «Πολιτική του πολιτισμού στην Ελλάδα της κρίσης: Όροι και συνθήκες της αλλαγής παραδείγματος» στην *Διημερίδα Διαχείριση Πολιτιστικών Οργανισμών σε περίοδο κρίσης*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 31 Μαΐου - 1 Ιουνίου 2013.
- Κανελλοπούλου, Χ. (2013), *Δίκτυο Νομαδική Αρχιτεκτονική: Ο καλλιτεχνικός ακτιβισμός ως σύγχρονη εκδοχή θεσμικής κριτικής με δράση στον δημόσιο χώρο*, *Κριτική + Τέχνη*, τεύχος #05, (σ.200-208), Αθήνα, AICAHELLAS.
- Κουρή, Μ., (2018), *Celebrity Activism- Ακτιβισμός Καλλιτεχνών*, Η περίπτωση της όπερας, στο Μ. Κοντοχρήστου, (Επιμ.), *Διεθνές Γίνεσθαι και Πολιτισμός*, (σ. 317-346), Αθήνα: Σιδέρης.
- Λαζαράκου, Σ., (2018), *Η Έξυπνη Οικονομία: Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξόδου από την κρίση;*, στο Μ. Κοντοχρήστου, (Επιμ.), *Διεθνές Γίνεσθαι και Πολιτισμός*, (σ. 317-346), Αθήνα: Σιδέρης.
- Μενδώνη, Λίνα, «Ο πολιτισμός απέναντι σε μια αλλαγή παραδείγματος» στην *Διημερίδα Διαχείριση Πολιτιστικών Οργανισμών σε περίοδο κρίσης*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου 2013.
- Μπαμπινιώτης, Γ, (2002), *Ακτιβισμός*, στο *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ.
- Μπιτσάνη, Ε., (2018), «Η διαπολιτισμική ταυτότητα των σύγχρονων ευρωπαϊκών πόλεων και ο ρόλος του ανθρώπινου παράγοντα. Το μοντέλο πολιτισμικής διακυβέρνησης HIC (ανθρώπινη διαπολιτισμική πόλη) ως απαιτούμενη προϋπόθεση κοινωνικής συνοχής και βιώσιμης ανάπτυξης», στο Μ. Κοντοχρήστου (Επιμ.), *Διεθνές Γίνεσθαι και Πολιτισμός*, (σ. 275-298), Αθήνα: Σιδέρης
- Μουζέλης, Ν., (2006), «Το νόημα της κοινωνίας πολιτών», στο Α., Μακρυδημήτρης, (Επιμ.), *Κράτος και Κοινωνία των Πολιτών*, Μεταμεσονύκτιες, (σ. 11-18), Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες εκδόσεις ΕΠΕ.

Πασχαλίδης, Γρηγόρης, «Η ελληνική πολιτιστική πολιτική πριν, κατά και μετά την οικονομική κρίση» στην Διημερίδα Διαχείριση Πολιτιστικών Οργανισμών σε περίοδο κρίσης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου 2013.

Στεργίου, Λ., (2011), «Συμμετοχικός σχεδιασμός προς όλες τις κατευθύνσεις. Επαγγελματική ηθική, δημιουργικός ακτιβισμός», Συνέδριο Against All Odds Project (AAO) ETHCS/AESTHETICS, 6 Ιουνίου – 31 Ιουλίου 2011, (σ.33-44), Αθήνα: Παπασωτηρίου.

Στυλιανίδης, Ν., (2004), Δράσεις της κοινωνίας πολιτών σε περιόδους κρίσης (φυσικών καταστροφών): η επιστημολογική διαδρομή ενός ερευνητικού εγχειρήματος, στο Δ.,Σωτηρόπουλος (Επιμ.), Η άγνωστη κοινωνία πολιτών, (σ. 163-202), Αθήνα: Ποταμός.

Σωτηρόπουλος, Δ., (Επιμ.), (2004), Τρέχουσες αντιλήψεις και ερωτήματα για την κοινωνία πολιτών, στο Η άγνωστη κοινωνία πολιτών, (σ. 17-37), Αθήνα: Ποταμός.

Σωτηρόπουλος, Δ., (2017), Η Ελληνική Κοινωνία Πολιτών και η Οικονομική Κρίση, Αθήνα: Ποταμός.

Τεγόπουλος, Φυτράκης, 1992, Ακτιβισμός, στο Ελληνικό Λεξικό, Αθήνα: ΑΡΜΟΝΙΑ ΑΕ.

Τσιώλης, Γ., (2014), Μέθοδοι και Τεχνικές Ανάλυσης στην Ποιοτική Έρευνα, Αθήνα: Κριτική.

Φερόνας, Α., (2010), Νέες Μορφές Διακυβέρνησης στην Ε.Ε. και Κοινωνία των Πολιτών: Η περίπτωση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης, στο Σ.,Κονιόρδος (Επιμ.), Κοινωνικό Κεφάλαιο, Εμπιστοσύνη & Κοινωνία των Πολιτών, (σ. 133-162), Αθήνα: Παπαζήσης.

Χουλιάρας, Α., (2014), «Η Ελληνική κοινωνία πολιτών και η κρίση», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τεύχος 42, Ιούλιος 2014, σ.7-10.

Διαδικτυακές Πηγές

Atenistas διαθέσιμο στο <https://atenistas.org/> (πρόσβαση 7/5/2019).

Atenistas facebook διαθέσιμο στο <https://www.facebook.com/atenistas/> (πρόσβαση 7/5/2019).

Atenistas guides διαθέσιμο στο <https://atenistas.org/guides/> (πρόσβαση 7/5/2019).

A.V.Team, (2017), «Λευκή Νύχτα Πολιτισμού με τους atenistas», Athens Voice (21/9/2017) διαθέσιμο στο https://www.athensvoice.gr/life/urban-culture/athens/372520_leyki-nyhta-politismoy-me-toys-atenistas (πρόσβαση 30/3/2019).

A.V.Team, (2018), «Οι Atenistas βγαίνουν στους δρόμους και σε ξεναγούν σε 35 βιβλιοθήκες» Athens Voice (8/5/2018), διαθέσιμο στο <https://www.athensvoice.gr/life/urban-culture/athens/441214-oi-atenistas-vgainoyn-stoys-dromoys-kai-se-xenagoun-se-35> (πρόσβαση 30/3/2019).

Cambridge Dictionary, «Activism», διαθέσιμο στο <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/activism> (πρόσβαση 17/12/2018).

Citythinker διαθέσιμο στο <http://www.citythinker.gr/> (πρόσβαση 7/5/2019).

Coglianesi, C., (2001), «Social Movements, Law, and Society: The Institutionalization of the Environmental Movement», Penn Law, Legal Scholarship Repository, University of Pennsylvania Law School, διαθέσιμο στο <https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=http://scholar.google.gr/&httpsredir=1&article=3250&context=penn-law-review>, (πρόσβαση 17/12/2018).

Culture Action Europe, «We Are More» διαθέσιμο στο <https://cultureactioneurope.org/advocacy/we-are-more/> (πρόσβαση 17/12/2018).

Culture Now (2018), «Νύχτα πολιτισμού, Athens Culture Net: Μια πόλη, Μια Νύχτα, 50 Εκδηλώσεις», διαθέσιμο στο https://www.culturenow.gr/nyxta-politismoy-athens-culture-net-mia-poli-mia-nyxta-50-ekdiloseis/?fbclid=IwAR11DAKVIVS1tB7uSyM_Zrc2pkbM1YbweO8LaPFL24Q-ShRVj6a817md6OY (πρόσβαση 30/3/2019).

English Oxford Living Dictionaries, «Activism», διαθέσιμο στο <https://en.oxforddictionaries.com/definition/activism> (πρόσβαση 17/12/2018).

e.tetRadio (2015), «Οι ανούσιες δράσεις των Atenistas (και τι συμβαίνει, όταν αποχωρούν)», διαθέσιμο στο <https://www.e-tetradio.gr/article/12969/Oi-anousies-drasesis-ton-Atenistas-kai-ti-sembainei-meta-otan-apoxoroun> (πρόσβαση 30/3/2019).

Greek News Agenda (2017), «Rething Greece: Donatella Della Porta on social movements and electoral democracy in times of austerity» διαθέσιμο στο <http://www.greeknewsagenda.gr/index.php/interviews/rethinking-greece/6385-rethinking-greece-donatella-della-porta> (πρόσβαση 17/12/2018).

iefimerida (2011), «Ένα νέο πάρκο στην Εθνική Βιβλιοθήκη με την υπογραφή των atenistas», διαθέσιμο στο <https://www.iefimerida.gr/news/23511/%CE%AD%CE%BD%CE%B1-%CE%BD%CE%AD%CE%BF-%CF%80%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%BF-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B2%CE%B9%CE%B2%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B7> (πρόσβαση 30/3/2019).

iefimerida (2013), «Τι συμβαίνει στην οδό Μαρασλή; Κάτοικοι καλούν την αστυνομία αντιδρώντας στην παρέμβαση των atenistas», διαθέσιμο στο <https://www.iefimerida.gr/news/131146/τι-συμβαίνει-στην-οδό-μαρασλή-κάτοικοι-καλούν-την-αστυνομία-αντιδρώντας-στην-παρέμβαση-τ> (πρόσβαση 30/3/2019).

in.gr (2017), «Αρχιεπισκοπή: Αρωγός στην ξενάγηση στην παλαιότερη γειτονιά της Αθήνα», διαθέσιμο στο <https://www.in.gr/2017/05/15/greece/arxiepiskopi-arwgos-stin-ksenagisi-stin-palaioteri-geitonia-tis-athinas/> (πρόσβαση 30/3/2019).

Millward, P., & Takhar, S. (2019). Social Movements, Collective Action and Activism διαθέσιμο στο <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0038038518817287> (πρόσβαση 31/5/2019).

Mononews (2017), «Open Walk Athens από τους atenistas: Μια βόλτα στην Αθέατη Αθήνα», διαθέσιμο στο <https://www.mononews.gr/city-stories/news-citystories-open-walk-athens-apo-tous-atenistas-mia-volta-stin-atheati-athina> (πρόσβαση 30/3/2019).

newsbeast (2013), «Ανηφορίζοντας με χρώμα τα σκαλιά της Μαρασλή», διαθέσιμο στο <https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/611346/aniforizodas-me-hroma-ta-skalia-tis-marasli> (πρόσβαση 30/3/2019).

newsbeast (2015), «Κατάφεραν οι atenistas να δώσουν χρώμα στην τσιμεντούπολη;», διαθέσιμο στο <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/1959309/kataferan-i-atenistas-na-dosoun-chroma-stin-tsimentoupoli> (πρόσβαση 30/3/2019).

Norris, P., (2003), *Political Activism*, For: Developments in European Politics 2, Editors: Paul Heywood, Erik Jones, Martin Rhodes and Ulrich Sedelmeier (Palgrave Macmillan 2009), Harvard University, διαθέσιμο στο

<https://sites.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/Political%20Activism%20EP2.pdf>

(πρόσβαση

10/1/2019).

Pavone, T., (2014), *Political Culture and Democratic Homeostasis: A Critical Review of Gabriel Almond and Sidney Verba's The Civic Culture*, April 7th, 2014, διαθέσιμο στο https://scholar.princeton.edu/sites/default/files/tpavone/files/almond_verba-the_civic_culture_critical_review_0.pdf, (πρόσβαση 28/6/2019).

Pavone, T., (2015), *Almond, G., & Verba, S., eds. 1980. The Civic Culture Revisited*. 5/3/2015, διαθέσιμο στο https://scholar.princeton.edu/sites/default/files/tpavone/files/almond_verba-the_civic_culture_revisited_summary.pdf (πρόσβαση 28/3/19).

Permanent Culture Now, (2019), «Introduction to Activism» Διαθέσιμο στο <https://www.permanentculturenow.com/what-is-activism/> (πρόσβαση 2/4/2019).

Saint-Faustin, O., (2017), «Jack Lang, Fete de la musique: Mon reve serait qu'on cree un hymne», SUDOUEST (21/6/2017), διαθέσιμο στο <https://www.sudouest.fr/2017/06/20/fete-de-la-musique-mon-reve-serait-qu-on-cree-un-hymne-souhaite-jack-lang-3548812-4691.php> (πρόσβαση 17/12/2018).

TATE, «Art Term Socially Engage Practice», διαθέσιμο στο <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/s/socially-engaged-practice> (πρόσβαση 30/3/2019).

Αλεξιάκος, K., (2013), «Συμμετοχή, ακτιβισμός και όρια», Andro (20/11/2013), διαθέσιμο στο <http://www.andro.gr/apopsi/summetoxh-aktibismos-kai-oria/> (πρόσβαση 30/3/2019).

Βατόπουλος, N., (2017), «Το Παγκράτι, αγαπημένη περιοχή των Αθηναίων», Καθημερινή (1/3/2017), διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/898478/article/politismos/polh/to-pagkrati-agaphmenh-perioxh-twn-a8hnaiwn> (πρόσβαση 30/3/2019).

Γλυπτά της Αθήνας διαθέσιμο στο <http://www.athenssculptures.com/> (πρόσβαση 7/5/2019).

Δήμος Νεστορίου, «Πολιτιστικές Εκδηλώσεις, το River Party», διαθέσιμο στο <http://0807.syzefxis.gov.gr/%cf%80%ce%bf%ce%bb%ce%b9%cf%84%ce%b9%cf%83%ce%bc%cf%8c%cf%82/%cf%80%ce%bf%ce%bb%ce%b9%cf%84%ce%b9%cf%83%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ad%cf%82-%ce%b5%ce%ba%ce%b4%ce%b7%ce%bb%cf%8e%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82/> (πρόσβαση 17/12/2018).

Elculture (2018), «Κουκάκι: Περίπατος στην ιστορία του με τους atenistas», διαθέσιμο στο <https://www.elculture.gr/blog/%CE%BA%CE%BF%CF%85%CE%BA%CE%AC%CE%BA%CE%B9-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CF%80%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82-atenistas/> (πρόσβαση 30/3/2019).

Ευαγγελοδήμου, Ε., (2018), «Η Αθήνα των αντιθέσεων σε [κλικ]!», Τα Νέα (11/5/2018), διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2018/05/17/lifearts/i-athina-twn-antithesewn-se-ena-klik/> (πρόσβαση 30/3/2019).

Κολλίντζας, Τ., Ψαλιδόπουλος, Μ., Καραμούζης, Ν., & Χαρδούβελης, Γ. (2009), Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές. Διαθέσιμο στο <https://www.eurobank.gr/Uploads/Reports/EconomyMarketsIV8.pdf>, (πρόσβαση 17/12/2018).

Κυριαζής, Δ., (2013), «Τα σκαλιά της οργής», Lifo (27/11/2013), διαθέσιμο στο <https://www.lifo.gr/mag/features/4051> (πρόσβαση 30/3/2019).

Μέγαρο Μουσικής Αθηνών εκδήλωση «Φέρε ένα δώρο στα παιδιά» διαθέσιμο στο <http://www.megaron.gr/default.asp?pid=256&la=1> (πρόσβαση 7/5/2019).

Νιτσιάκος, Α., (2013), «Θέλεις να προσφέρεις; Μπορείς!» Andro (22/5/2013), διαθέσιμο στο <http://www.andro.gr/drasi/359/>, (πρόσβαση 2/4/2019).

Ντάκουλα, Ε., (2018), «Περίπατος με τους Atenistas στο Κουκάκι και στον Μακρυγιάννη», Athens Voice (30/10/2018) διαθέσιμο στο https://www.athensvoice.gr/life/urban-culture/athens/489236_peripatos-me-toys-atenistas-sto-koykaki-kai-stoy-makrygianni (πρόσβαση 30/3/2019).

Πουλιόπουλος, Γ., (2012), «Οι Ατενίστας δίνουν χρώμα στα σχολεία», Το ΒΗΜΑ (28/3/2012), διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2012/03/28/society/oi-atenistas-dinoyn-xrwma-sta-sxoleia/> (πρόσβαση 30/3/2019).

Πουρνάρα, Μ., (2017), «Η σημερινή βόλτα των Atenistas σε 27 πλακιώτικες αυλές ανοίγει ένα παράθυρο στην πρωτεύουσα του χθες», Καθημερινή (14/5/2017), διαθέσιμο στο

<http://www.kathimerini.gr/909474/article/politismos/polh/h-shmerinh-volta-twn-atenistas-se-27-plakiwtikes-ayles-anoigei-ena-para8yro-sthn-prwteyoysa-toy-x8es> (πρόσβαση 30/3/2019).

Πουρνάρα, Μ., (2017), «Επιτέλους, [Λευκές Νύχτες] πολιτισμού και στην Αθήνα», Καθημερινή (30/8/2017), διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/924542/article/epikairothta/ellada/epiteloys-leykes-nyxtes-politismoy-kai-sthn-a8hna> (πρόσβαση 30/3/2019).

[συναθηνά](http://www.synathina.gr/el/συναθηνά.html) διαθέσιμο στο <https://www.synathina.gr/el/συναθηνά.html> (πρόσβαση 30/3/2019).

Το ΒΗΜΑ Team, (2014), «Βόλτα στον κόσμο του βιβλίου το Σάββατο με τους Atenistas», Το ΒΗΜΑ (10/2/2014), διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2014/02/10/culture/bolta-ston-kosmo-toy-biblioy-to-sabbato-me-toys-atenistas/> (πρόσβαση 30/3/2019).

Το ΒΗΜΑ Team, (2015), «Καμεράτα και atenistas εξορμούν την Κυριακή στη Βαρβάκειο», Το ΒΗΜΑ (26/4/2015), διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2015/04/26/culture/kamerata-kai-atenistas-eksormoyn-tin-kyriaki-sti-barbakeio/> (πρόσβαση 30/3/2019).

Το ΒΗΜΑ Team, (2016), «Πρασινίζω την πόλη μου, από τους Atenistas και το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο», Το ΒΗΜΑ (12/4/2016), διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2016/04/12/society/prasinizw-tin-poli-moy-apo-toys-atenistas-kai-to-gewroniko-panepistimio/> (πρόσβαση 30/3/19).

[Χατζάκης, Σ., \(2010\), «Πολιτιστικός Ακτιβισμός μέτρο και συλλογικότητα», Καθημερινή \(31/7/2010\), διαθέσιμο στο http://www.kathimerini.gr/400632/article/politismos/arxeio-politismoy/apoyh-politistikos-aktivismos-metro-kai-syllogikothta](http://www.kathimerini.gr/400632/article/politismos/arxeio-politismoy/apoyh-politistikos-aktivismos-metro-kai-syllogikothta) (πρόσβαση 17/12/2018).